

2026, Vol. 7(1), 87-108
© The Author(s) 2026
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2026.264
Article type: Commentary Article

Received: 21.01.2026
Accepted: 20.02.2026
Published Online: 18.03.2026

Çağdaş Dedeoğlu*, **Deniz Gündoğan İbrişim****, **Eda Acara*****, **Emrah Çoraman******, **Ethemcan Turhan*******,
Ümit Şahin *****, **Zeynep Kadirbeyoğlu*******

FORUM: İklim Değişikliğine Multidisipliner Yaklaşımlar

Moderatörler: Eda Acara, Ümit Şahin

Katılımcılar: Çağdaş Dedeoğlu, Deniz Gündoğan İbrişim, Emrah Çoraman,
Ethemcan Turhan, Zeynep Kadirbeyoğlu

Eda Acara: Herkese merhaba. Katıldığınız için çok teşekkürler. Reflektif için bu dosya konusunu düşünürken, iklim krizi üzerine farklı disiplinler arasında diyalog kurabilen çalışmalarını bir araya getirmeyi hedeflemiştik. Bu çalışmaların bir kısmına ulaşabilirsek de açıkçası bunların çok fazla sayıda olduğu söylenemez. Bu süreçte bazı boşlukları da daha net görmeye başladık. Bu forumu tam da bu nedenle yapıyoruz. Bu alanda çalışan ve disiplinler arası diyaloga açık işler üreten isimleri bir araya getirmek ve hem güncel meseleleri hem de bundan sonra yapılması gerekenleri konuşmak istedik. Sorularımız disiplinler arası diyalogun mümkün olup olmadığı, dönüşüm üniversite yapıları, üniversite-dışı ilişkiler, yayın pratikleri ve otoriterleşme gibi başlıklara yoğunlaşıyor. Son kısımda da geleceğe dönük olası gündemleri ele almak istiyoruz.

İlk sorumuz şu: İklim krizi bağlamında disiplinler arası diyalog mümkün mü? Bunu kendi alanınızdan olumlu ve olumsuz örneklerle tartışabilir misiniz? Hangi alt alanlarda güçlü örnekler görüyorsunuz? Bu tür çalışmaların başlıca muhatapları ve yararlanıcıları kimler? Kendi disiplininizdeki disiplinler arası çalışmaların bilgi üretiminde, politika süreçlerinde ve pratikteki katkısını nasıl değerlendirirsiniz?

Ümit Şahin: Ben de öncelikle katılımcılarımıza teşekkür etmek ve tartışmayı biraz daha

* Yorkville University, cdedeoglu@yorkvilleu.ca, ORCID: 0000-0003-2322-0033.

** Kadir Has Üniversitesi, deniz.gundogan@khas.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4063-0173.

*** Sabancı Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi, eda.acara@sabanciuniv.edu, ORCID: 0000-0002-2918-2624.

**** İstanbul Teknik Üniversitesi, coraman@itu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8188-8651.

***** Department of Spatial Planning and Environment, University of Groningen, ORCID: 0000-0001-5074-5017.

***** Sabancı Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi, umitsahin@sabanciuniv.edu, ORCID: 0000-0003-1391-4883.

***** Centre for Ethics, University of Toronto, kadirbeyoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2087-3768.

açmak adına bir iki yan soru eklemek istiyorum. Aramızda farklı disiplinlerden, sosyal bilim-ler, beşerî bilimler ve doğa bilimleri alanlarından akademisyenler var. Öncelikle sizin sosyal bilimlerle doğa bilimleri arasında birlikte çalışma deneyiminiz oldu mu? Bu tür iş birlikleri hiç gerçekleşmiyor da olabilir; bunu da duymak isteriz. İkinci olarak, bu toplantıya hazırlanırken okuduğum bir metinde şu fikirle karşılaştım: İklim bilimi eskiden daha “sıradan”, büyük ölçüde öngörülebilir bir alan olarak görülüyordu. Elbette geçmişte de felaketler, kuraklıklar vardı ama bunlar görece yavaş ilerleyen süreçlerdi. Ancak insan etkisiyle hızlanan iklim değişikliğiyle birlikte, iklim bilgisi bir tür “kriz bilimine” dönüştü (Weart, 2013). Kavram doğru mu emin değilim ama bu yorumu önemli buluyorum. Şunu sormak isterim: Eğer bugün böyle bir kriz durumu olmasaydı, disiplinler arası çalışmaya yine de ihtiyaç duyar mıydık? Yoksa bu ihtiyacı asıl olarak krizin kendisi mi doğuruyor? Son olarak, bilginin kim tarafından ve nerede üretildiği meselesi var. Ancak tartışmayı fazla dağıtmamak için bunu şimdilik sonraya bırakıyorum. Kim başlamak ister?

Zeynep Kadirbeyoğlu: Ben başlayabilirim. Burada konuşacağımız meselelerle ilgili olarak bir süredir üzerinde çalıştığım kentlerdeki sürdürülebilirlik dönüşümü ve kent çalışmalarından söz edebilirim. Bu alanın baştan beri epeyce disiplinler arası olduğunu, farklı alanlardan araştırmacıların, yani sadece planlamacıların değil siyaset bilimcilerin, sosyologların, vb. birlikte çalıştığını görüyoruz. Mesela odak alanlarımdan biri olan kentlerde sürdürülebilir ulaşım dönüşümünde mühendislerle ciddi bir dirsek teması olması gerekiyor. Ayrıca davranış dönüşümü ile ilgili olarak davranışsal bilimler devreye giriyor. Yani kent çalışmaları yapısı itibarıyla disiplinler arası çalışmayı gerekli kılıyor. Sen aktif olarak bir mühendisle ortak bir çalışma yaptın mı diye sorarsanız, ben şahsen yapmadım, ama yapıldığını biliyorum. Örneğin otonom araçlar ve benzeri konularda mühendislerle sosyal bilimciler bir arada çalışıyorlar.

Görebildiğim kadarıyla disiplinler arasılık, sadece bir kriz durumunun sonucu değil; alanın sorunsalları disiplinleri bir araya getirmeyi gerektiriyor. En önemli şey de sadece akademik araştırmanın ve birtakım çıktıları, politika önerilerini paylaşmanın yeterli olmaması. Hem bu alandaki sivil toplum kuruluşlarıyla hem de yerel yönetimlerle birlikte çalışmak gerekiyor. Bu bağlamda iyi örnekler de var. Bunlar belki çok planlı olarak değil, spontane bir şekilde geliyor. Örneğin, bir yerel yönetim müdahalesi tepkiye yol açıyor, bu tepki sonucunda birtakım sivil toplum kuruluşları veya sivil aktörler yerel yönetimlerle ve akademiyle bir araya gelerek o yerin nasıl daha doğru dönüşeceğine karar verebiliyor. Örneğin bu alanda İstanbul’daki en iyi örneklerden biri son dönemde Atatürk Kent Ormanı’nın dönüşümüdür. Belediye, Hacıosman korusunu park olarak tasarlıyor ama daha sonra hem koruma alanı hem de insanların faydalanabileceği bir parka dönüşmesi sivil inisiyatiflerin devreye girmesiyle mümkün oluyor. Bunun farklı disiplinlerin, yerel yönetim ve sivil inisiyatiflerle bir araya gelerek fark yarattığı bir dönüşüm örneği olduğunu görebiliyoruz.

Ethemcan Turhan: Ben de disiplinler arası diyalog mümkün mü sorusuyla başlayayım.

Muhtemelen mümkündür. Ama disiplinler arası diyalog var mı? Bu bence başka bir soru. Disiplinler arası diyalog sadece mümkün değil, gerekli, buna ciddi şekilde ihtiyaç var. Ama mevcut durum bu mu, ona emin değilim. Doğa bilimleriyle, sosyal bilimler gibi yapay bir ayırmadan da bahsetmiyorum. Sosyal bilimlerin kendi içerisinde de doğa bilimlerinin kendi içerisinde de bu diyalog var mı diye sorarsak daha doğru olur. Bence orası biraz kara kutu.

Birbirine biraz daha yakın disiplinler arasında tabii ki geçişkenlik var ama iklim krizinin ölçek olarak çok büyük ve kapsayıcı bir şemsiye olduğunu düşündüğümüz zaman buna yanıt vermek için gerekli yaklaşımların daha ziyade interdisipliner değil de multi- veya transdisipliner olması gerektiği sonucuna varıyoruz. Mevcut koşullarda akademik disiplinlerin iç içe geçtiği değil ama yan yana gittiği bir yaklaşımın var olduğunu düşünüyorum. Bu biraz da akademik alanda araştırma fonlarının zorlamasıyla oluyor. Zira finansman kaynakları sizi disiplinler arası bir şey yapmaya itiyor. Çoğu zaman kendi alanında çalışma yapan araştırmacılar pek öyle disiplinler arası işler falan da yapmıyorlar ama böyle bir çağrı olunca konsorsiyum olarak giriyorlar. Oradan bir sosyolog, buradan bir iklim bilimci, bir de doğa bilimci buluyorlar, falan. Böyle beş benzemez bir şekilde, örneğin Horizon Europe projesine giriyorlar ama içeride ne yapıyorlar dersiniz, benim tecrübem, içeride herkesin yine kendi çalışma paketinde kendi işini yaptığı şeklinde. En son bir sentez yapılırken da eğer biraz daha disiplinler arası olmaya vurgu yapılabiliyor ama onun dışında bir şey var mı diye sorarsanız, bu bence pek net değil. Bunun da çeşitli sebepleri var. Akademik kendi içindeki sebepler var ama onun ötesinde, iklim değişikliğine yönelik araştırma odağının son on, on beş yıldır ciddi şekilde değişmesi de rol oynuyor. İklim değişikliği yazıp baktığınız zaman on, on beş yıl önce literatürün çok büyük kısmı azaltım üzerineydi. Şimdi uyum onun yerini almış durumda. Ama bunlar da hep biraz gecikmeli geliyor.

Ben bu anlamda bilgi üretiminin sadece merak tarafından sürüklenen bir şey olduğunu da düşünmüyorum. Çeşitli siyasi konjonktürel durumlar araştırma gündemini de belirliyor. Bu anlamdaki iyi örnekler arasında son dönemde enerji alanını görüyorum. Mesela azaltım çalışmaları artık sadece makro ölçekte veya analiz birimi olarak ulus devlet alınarak yapılmıyor. Uzun süre iklimi ve enerjiyi sadece ulus devlet ölçeği üzerinden tartıştık. Sonra şehirlere indi. Biraz önce Zeynep bahsetti, acayip bir ilgi var şimdi. Onun da ötesine farklı ölçeklerde yaklaşımlar var ve farklı uzmanlıklara ihtiyaç duyuluyor. Bu kent çalışmaları için böyle ama örneğin enerji adaleti için de böyle. Şimdilerde iyice popüler olan çok türlü adalet (*multispecies justice*) gibi yaklaşımlarda da böyle. Bunların hiçbirisi tek başına bir disipline dayanmıyor. İşin doğası itibarıyla çok disiplinli çalışmayı gerektiriyor. Ama buradan çıkan şeyler politikaya etki ediyor mu dersiniz, ona o kadar da emin değilim.

Deniz Gündoğan İbrişim: Sizleri dinlerken aklımda birkaç şey belirdi. Disiplinler arası diyalog galiba hepimiz için hem mümkün hem de biraz zorunlu diye düşünüyorum. Özellikle çok katmanlı adalet meseleleri —iklim adaleti gibi konular— zaten doğası gereği çok disiplinli. Çünkü iklim krizi tek bir bilgi rejimiyle ya da tek bir disiplinle açıklanabilecek bir şey değil.

Zamansal olarak çok katmanlı, ilişkisel ve çok yayılmış bir yapıdan söz ediyoruz. Tam da Amitav Ghosh'un edebiyat üzerinden bize hatırlattığı gibi, bu aynı zamanda kültürel bir kriz; dolayısıyla tüm kültürel katmanlarıyla birlikte, farklı yerlerden düşünülmesi gerekiyor.

Bu noktada disiplinler arasılığın mümkün olduğunu düşünüyorum. Ama bunun nasıl kurulacağı, hangi yöntemlerle ve hangi düzeylerde inşa edileceği ve en sonunda ne üretildiği beni daha çok ilgilendiriyor. Kendi çalışmalarım da doğası gereği oldukça multidisipliner bir yerde duruyorum. Uzun zamandır, doktora sürecimden beri böyle. Benim alanım karşılaştırmalı edebiyat ve dünya edebiyatı; fakat aynı zamanda travma ve hafıza çalışmalarıyla ve ekolojik çalışmalarla, yani eko-eleştiriyle de yakından ilgileniyorum. İncelediğim metin bir film de olabilir, bir sanat eseri de. Daha çok da yirminci ve yirmi birinci yüzyıl sömürge sonrası edebiyat üzerine çalışıyorum.

Travma ve hafıza çalışmalarının özellikle 1990'larda, Amerika'da, Holokost sonrası bir söylemle ve kültür, sanat, film ekseninde kurulduğunu görüyoruz. Bu nedenle başından itibaren çok disiplinli bir yapısı var. Çevresel felaketleri ve iklim krizini de travma ve hafızanın sunduğu kavramsal ve metodolojik çerçevelerle düşündüğümüzde, bunun sosyolojiyle, psikolojiyle, sosyal antropolojiyle ve anlatı çalışmalarıyla kesiştiğini görüyorum. Tabii ki edebiyatın kendi retorik gücü de bu harmanın önemli bir parçası. Dolayısıyla travma ve hafıza çalışmalarını bir mercek olarak alıp, buradan ne tür yeni görünürlükler ve ne gibi farklı hikâyeler çıkabileceğini uzun zamandır takip ediyorum.

Özellikle sömürge sonrası edebiyatta, çevresel yıkımı ya da günümüzün iklim krizini artık yalnızca bir "doğa felaketi" olarak ele almıyoruz. Hem eleştirmenler ve akademisyenler hem de yazarlar ve şairler bu krizleri mutlaka imparatorluk tarihleriyle, sömürgecilikle ve sömürge sonrası dönemlerle, kaynak tahsisıyla, zorunlu göçlerle ve hem bedensel hem de psikolojik travmalarla birlikte düşünüyor. Çevresel travma ile diğer travma biçimlerini birlikte okuduğumuzda, ister istemez farklı metodolojilerin ve disiplinlerin bir araya geldiği daha geniş bir okuma ortaya çıkıyor. Bu anlamda disiplinler arasılığın mümkün olduğuna inanıyorum. Ama yine de asıl mesele, bununla ne üretildiği ve hangi politik sonuçlara yol açıldığı. Belki bu konuyu daha somut örnekler üzerinden ele almak mümkün olabilir.

Benim için iyi bir örnek, her ne kadar şu an tamamlanmış olsa da 2021–2025 yılları arasında Horizon Europe tarafından desteklenen bir COST Action projesiydi. "*Slow Memory / Yavaş Hafıza*" başlıklı bu projede yönetim kurulunda ve çevre odaklı bir çalışma grubunun içindeydim. Burada yalnızca edebiyatçılar ya da sosyal bilimciler yoktu; doğa bilimciler, biyologlar, fizikçiler, tarihçiler, müzeciler ve farklı alanlardan pek çok araştırmacı birlikte çalışıyordu. Çevresel felaketlerin ve iklim krizinin nasıl hatırlanması, tanıklık ve hafıza meselelerinin nasıl yeniden düşünülmesi gerektiği üzerine yoğunlaştık. Travma ve tanıklık kavramlarını yalnızca psikanalitik bir çerçeveye sıkıştırmadan, iklim krizi bağlamında nasıl farklı biçimlerde ele alabileceğimizi tartıştık. Beş yıl boyunca "yavaş hafıza" kavramını birlikte geliştirmeye çalıştık. Farklı müze pratikleri, farklı tarih yazımı biçimleri ve farklı okuma yöntemleriyle çalışmak benim için çok anlamlı ve bereketli bir deneyimdi. Türkiye'den de benzer örnekler

vermek mümkün elbette.

Emrah Çoraman: Ben de mümkün olduğunu umuyorum. Neden umuyorum diyorum, çünkü yapmaya çalışıyoruz ama yapabildiğimiz konusunda pek emin değilim. Öncelikle disiplinler arası ile çok disiplinliyi ayırıyor muyuz, ona da tam emin değilim. Biliyorsunuz birçok projede bunu net olarak soruyorlar, bu disiplinler arası mı çok disiplinli mi diye. Benim bulunduğum panellerde hemen hemen istisnasız olarak disiplinler arası bir proje hiç geçmedi. Böyle işaretleyenlerin de aslında multidisipliner olduğu, yani bir soruya ortak çözüm aramak şeklinde değil, farklı yerlerden bakmak şeklinde olduğu ortaya çıkıyor. Bizim Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü'nde üç farklı programımız var, birçok yerden öğrenci alıyoruz. Avukatlardan tutun da meteoroloğa kadar; antropoloji bölümümüz var, jeodinamik bölümümüz var. Böyle baktığımız zaman evet, birçok disiplin var ama disiplinler arası çalıştığımızdan emin değilim.

Biz normalde lisansüstü olduğumuz için lisans öğrencileriyle pek bir araya gelmiyoruz, ama bu sene “*Earth Systems and Global Change*” diye üniversitedeki bütün lisans programlarından öğrenci kabul eden yeni bir yan dal programı başlattık. Hiç tahmin etmediğimiz bölümlerden, mesela şehir bölge planlamadan çok öğrenci geldi, şimdi biz ne yapacağız diye tartışıyoruz. Yani yapmak istiyoruz, Enstitü'de de bütün yapmaya çalıştığımız da bu yönde ama tam olarak nasıl yapacağımızı biliyor muyuz, emin değilim. Dediğim gibi tecrübelerimde de çok disiplinli çok proje var ama disiplinler arası proje pek görmedim. Buna şunu katabilirim, ben daha önce Berlin Doğa Tarihi Müzesi'nde çalışıyordum ve orada yaptığımız bir projede de Deniz'in söz ettiği gibi mesela tarihçiler vardı, koleksiyoncular vardı. Domuzların son yüzyılda nasıl değiştiğine bakıyorduk. Sonuçta sadece genetik olarak değişmiyorlar. Arada iki savaş dönemi var, Birinci Dünya Savaşı'nda, İkinci Dünya Savaşı'nda, arada neler dönüyor, bütün bunları harmanlayacak bir çalışmaydı. Ama interdisipliner oldu mu bütün bunları ne kadar harmanlayabildik, ona emin değilim. O konuda pratik bir eksikliğimiz olduğunu düşünüyorum ve bu sadece Türkiye'de böyle değil...

Çağdaş Dedeoğlu: Şimdiye kadar söylenenlere katılmamak mümkün değil. Disiplinler arası iklim çalışmalarında olması gereken metodolojik bir yönelim. “Biz ne kadar yapabiliyoruz,” ayrı bir soru tabii. Ama hem söylenenleri tekrar etmemek hem de farklı bir perspektif sunabilmek için konunun başka bir boyutuna dikkat çekmek istiyorum. “Ben kimim? Akademik bir profil olarak ne yapıyorum?” diye kendime sorduğumda, benim yaptığım, siyaset bilimi eğitimiyle başlayıp sonra güvenlik çalışmalarına yönelmek, ardından din, doğa ve felsefe kesişiminde doktora sonrası çalışmalar yapmak ve sonraki süreçte de bunları posthümanizm ile bütünleştirme çabası... “Tüm bu bir araya gelişler ne anlama geliyor” diye düşündüğümde, bunun metodolojik bir soru olduğu kadar onto-epistemolojik bir soru olarak da karşımda durduğunu görüyorum. Biz dünyaya baktığımızda ne görüyoruz, bilgiyi nasıl üretiyoruz ve çevremize nasıl yaklaşıyoruz? Böyle baktığımda, örneğin Emrah'ın yarasalarla ilgili podcastini dinlediğimde, aslında başka bir onto-epistemolojiye yaklaşmaya başlıyorum (Örnek, 2021). Çünkü bana bir şey düşündürüyor. Öte yandan eğer biz benzer ontolojik yönelimlerdeki araş-

tırmacılar olarak bir masanın etrafında oturuyorsak, gerçekleştirdiğimiz disiplinler arası çalışmadan nasıl farklı bir sonuç bekleyebileceğimiz sorusu kafamı kurcalıyor. Bu ne demek? Hepimiz dünyaya bireyci ve insan merkezli bir yerden bakıyorsak, jeolog, istatistikçi ya da siyaset bilimci olmamız pek bir şeyi değiştirmiyor.

Peki, disiplinler arası çalışma örnekleri neler olabilir? Bu örnekler, düşünülme-yeni düşünülme, ihtimalleri genişleten çalışmalardan çıkıyor. Bu açıdan, ben Deniz’in ifade ettiği alanlarda yapılan çalışmalardan, ekoeleştirel edebiyat çalışmalarından oldukça faydalaniyorum. Zaten posthümanizm, tarihsel olarak, kültürel ve eleştirel boyutları itibarıyla eleştirel edebiyat çalışmalarıyla yakın temasta oldu. Son dönemde bilim kurgu çalışmalarının siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ya da çevre bilimleri alanlarına katkısı değerli buluyorum (Merrie et al., 2018; Feine & Mert, 2025). Son dönemde, bilgisayar ve eleştirel din bilimcileriyle de iş birliği yaptım. Örneğin, son çalışmalarımızdan birinde, teknoloji tasarımının nasıl daha sürdürülebilir olması gerektiği noktasında posthüman bir sözlük hazırladık ve bu çalışma bilgisayar bilimleri makalesi olarak yayınlandı (Dedeoğlu & Chandra, 2025). Bu yönelimler uzun vadede yeni kurumsallaşmaların hazırlanmasına katkı sunuyor. Bu açıdan söz konusu iş birliklerini değerli buluyorum.

Ümit Şahin: Zeynep söz etti, bu tür projelerde kamu kurumlarıyla ve yerel yönetimlerle birlikte çalışılabilir, bunu biz de yapıyoruz. Peki bu bilimsel üretimin kendisini etkiliyor mu? Sizin akademide araştırmacı olarak kendi çalışma arkadaşlarınızla bir araştırma sorusu düşünmenizle, fon kaynaklarının devreye girdiği bir proje çerçevesinde, özellikle de bir kamu kurumuyla veya yerel yönetimle birlikte çalıştığınızda bir nitelik ve sonuç farkı oluşuyor mu? Burada ikinci sorumuzu da ekleyeyim:

Disiplinler arası iklim çalışmalarının, dönüşen ve piyasalaşan üniversite yapıları ile üniversite-sanayi ve üniversite-STK ilişkileri açısından önemi nedir? Bu ilişkiler disiplinler arası çalışmayı güçlendiriyor mu, yoksa belirli tür bilgi üretimlerini mi teşvik ediyor? Üniversite dışına taşan disiplinler arası araştırma soruları var mı? Bu yönelimin alana etkileri (ör. finansman, gündem belirleme, yöntem tercihleri, etik sorular, ölçme-değerlendirme baskısı) nelerdir? Mevcut akademik yayıncılık pratikleri iklim çalışmalarını nasıl etkiliyor?

Eda Acara: Konuşmaları dinlerken benim aklımda da özellikle “sentez” meselesi öne çıktı. Bunu uzun zamandır düşünüyorum; özellikle de çok disiplinli çalışmalarda. Farklı disiplinlerin doğayla kurduğu ilişki, doğaya atfettiği değerler ve doğayı çalışma içinde nasıl konumlandırdığı birbirinden oldukça farklı olabiliyor. Proje içinde nihai hedefler ortaklaştırılmaya çalışılsa bile, her disiplinin, hatta o disiplini pratik eden kişilerin, bu hedeflere yüklediği anlamlar ciddi biçimde ayrışabiliyor.

Bu durumda kurulan diyalog, kendi içinde birçok farklı yaklaşımın, değer setinin ve

önceliğin bir araya geldiği bir tür bileşime (amalgama) dönüşüyor. Değerler ve hedefler söz konusu olduğunda ciddi çatışmalar ortaya çıkabiliyor. Bu çatışmalar yalnızca iş birliğinin kendisini değil, sorunun nasıl sorulduğunu ve ortaya çıkan sonuçların nasıl yorumlandığını da etkileyebiliyor. Bu nedenle, belki de önce disiplinler arası sentezin önündeki engelleri konuşmak gerekiyor. Çünkü bu engeller her zaman açık ve görünür olmuyor.

Buradan da ikinci soruya ve Ümit hocanın sorduğu meseleye bağlamak istiyorum: Değişen üniversite ilişkileri ve üniversite dışındaki aktörlerle kurulan yeni ilişkiler çerçevesinde, bilimsel bilginin üretimini nasıl düşünmeliyiz?

Ethemcan Turhan: Disiplinler arası diyalogu, özellikle iklim krizi bağlamında düşündüğümüz zaman bunun en iyi örneği galiba IPCC (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli). IPCC raporları, hemen her disiplinden, alanında nam salmış, o alanı belirleyen akademisyenlerin bir araya geldiği ve o zamana kadar yapılan araştırma sonuçlarını, özetin özetinde bile olsa, karar alıcılara yön gösteren bir bilimsel metne dönüştürdükleri bir çalışma. Benim buna çok benzeyen bir süreç olan ve uzunca bir süre içinde yer aldığım MedECC (Akdeniz Çevre ve İklim Değişikliği Uzmanları) ağında gördüğüm şey şu oldu: Disiplinler arası diyalogun işe yarayabilmesi için önce disiplinler arası hiyerarşinin ortadan kalkması gerekiyor. Çünkü disiplinler arasında olduğu varsayılan bir hiyerarşi var. Bu Türkiye’de çok sık gördüğüm ama uluslararası alanda da özellikle de eleştirel olmayan ana akım iklim çalışmalarında da gördüğüm bir şey. O hiyerarşi maalesef şuna dönüşüyor: Bir iklim bilimci, diyelim ki arka planı meteoroloji olsun, fizik olsun, kimya olsun, iklim çalışmaları alanında isim yapmış birisi, kendi alanı dışından, diyelim sosyal ve beşerî bilimlerin uzmanlık alanından bir konu gelince de otomatik olarak yine uzman addediliyor. Diyelim ki iklim değişikliği ve göç hakkında bir davet geldi. Evet, bir iklim bilimci kendi alanında, iklim modellerine vesaire hâkim olabilir ama göç çalışmaları temelinde, sosyal bilimlerin onlarca yıldır biriktirdiği birikimin üzerinde yükselmiş bir alanı layığıyla bilemez. Teorileriyle, ampirik bulgularıyla bin tane bulgu olan bir alan burası. Aslında yaptığı şey, bir temel bilimcinin algısından, biraz dayatmacı biçimde ve yukarıdan “bu işin nasıl yürüdüğünü ben size anlatayım” demek oluyor. Ben bunu faydasız, ters tepecek ve aslında pek de bir işe yaramayan bir şey olarak görüyor ve doğru bulmuyorum.

Dolayısıyla ilk önce akademik disiplinler arası hiyerarşileri ortadan kaldırmak gerek. İklim krizi gibi çatı bir problem içerisinde herkesin uzmanlığına, herkesin bilgisine eşit şekilde ihtiyacımız var. O yüzden sadece o araştırmaları yapanlara değil, kullanan insanlara da rol düşüyor. İster kamu ister özel sektör ister sivil toplum olsun, enerji, acil durum, afet yanıtı gibi bir alanda araştırma yapılacağı zaman eğer aklınıza ilk önce temel bilimciler geliyorsa, bunda bir problem var demektir. O tek kişilik dev kadro oluyor yani, demeye çalıştığım bu. İdeal bir dünyada bunun böyle olmaması gerek. Belki de burada temel bir hastalıktan mustaribiz, her şeyi bilen uzman hastalığından. Böyle bir dünya yok. İklim değişikliği gibi o kadar tarihsel,

fiziksel, sosyo-mekansal vb. boyutu olan bir hikâyenin her şeyini bilmeniz mümkün değil. Bir insan iklim değişikliği çalışıyorum dedigince ona sormamız gereken şey “konunun nesini çalışıyorsun” olmalı. Klasik hikâye vardır, bir dizi görme engelli bir filin farklı yerlerini tutup anlamlandırmaya çalışır ve herkes başka bir özelliğine vurgu yapar. Ona ancak bir araya gelip bir anlam katabilirsin.

Zeynep Kadirbeyoğlu: Ben öncelikle Ethemcan’ın son bahsettiği hiyerarşi meselesinden, kendini bir yerlerde konumlandırarak diğer disiplinleri daha değersiz veya marjinal görmekten söz etmek istiyorum. Bu çok disiplinli projelerde de karşımıza çıkabiliyor. Projenin yürütücüsü olanlar kendilerini çok daha üstte görüp diğer yaklaşımlara veya diğer konuları çalışan proje partnerlerine karşı küçümseyici veya tepeden bakan bir tavır sergileyebiliyor. Bir yandan da Çağdaş’ın da değindiği meseleyi önemiştir, çünkü sadece insanın insanla ilgili veya insan odaklı yarattığı bilgi değerliymiş gibi algılanıyor. Oysa bildiğimiz üzere insanın ötesinde, farklı şekilde anlamlandırdığımız, dünyayı paylaştığımız canlılar var. Onların bilgisini nasıl anlayabiliriz veya uygulayacağımız politikalara nasıl yansıtabiliriz, bu konuyu da düşünmemiz lazım. Örneğin Jennifer Nedelsky, yeni anayasacılık çalışmasında Kuzey Amerika’daki ve dünyanın çeşitli yerlerindeki yerli halkların doğayı anlamlandırma, dinleme ve onunla ilgili bilgiyi aktarabilme noktasında ne kadar farklı bir bakış açısı getirebildiklerinden bahsediyor. Bu bilgiyi karar alma süreçlerinde değerlendirmek için yapabileceğimiz çok şey var. Yeter ki biz böyle tepeden inme veya dayatmacı ve indirgemeci bakış açımızı değiştirebilelim.

Ümit’in sorduğu yararlanıcılarla (yerel yönetimler veya kamu kurumları) birlikte yapılan projelerde bilimsel üretimin kendisi etkileniyor mu sorusuna baktığımızda, aslında dikkat etmemiz gereken şey şu: Sadece proje çağrısı çerçevesinde bir şeyler yapılıyorsa, bu bazen bilimsel üretimin kendisini etkilemiyor olsa bile çıktılarının ne işe yarayacağı konusunda soru işaretleri oluşturabiliyor. Çok dar bir çerçeveden, amaç sadece biz bu fonu alalım ve projeyi bitirelim ise o zaman araştırma araçsallaştırılabilir. Bunun önüne geçmek tabii ki mümkün ama mesela hedefimiz kentlerde sürdürülebilirlik dönüşümü ise, projelerden gelen fon araçsallaştırıldığında hedeften sapmalarla, hatta o hedefe ulaşmak için yapmamız gerekenlerin zorlaştığı durumlarla karşı karşıya kalabiliyoruz. Örneğin Almanya’nın Hamburg kentindeki Altona ilçesinde yayalaştırma projesi yapılıyor. Yerel yönetimler kendi günlük çalışmalarının ötesine geçip yenilikçi bir şeyler yapabilmek için genelde dışardan fona ihtiyaç duyuyorlar. Dolayısıyla Avrupa Birliği projeleri bu kurumlara gelince yenilikçi politika üretim süreçleri hızlanabiliyor. O yüzden bunlar olumlu ama olumsuz tarafı da olabiliyor. Örneğin, fon çağrısının veya AB fonunun kuralları gereği katılımcı bir süreç tasarlanması gerekiyor diyelim. Bu her zaman ideal bir katılımcı süreç olmuyor ne yazık ki ve belki şeklen gerçekleştirilebiliyor. Bu da yapılacak dönüşüm sonucunda ortaya çıkabilecek sorunları görmelerini engelleyebiliyor. Bu kadar hızlı bir şekilde katılımcı mekanizmalar oluşturulduğu zaman karmaşık süreçler basite indirgenip sonucun pozitif olmasının önüne geçilebiliyor. Altona örneğinden devam edersek, yayalaştırma projesi başlıyor hatta her şey hazırlanıyor ve hayata geçiriliyor. Fakat o noktada sesi çok

çıkan iki üç dükkân sahibi dönüşümü mahkemeye götürüyor ve o alan tekrar araç trafiğine açılıyor. Altona Belediyesi yılmıyor. Bir uzman komisyon kuruyor ve birçok farklı disiplinden uzmanın kapsamlı araştırması ve yapılan anketler sonucunda halkın yüzde yetmiş sekizi gibi büyük bir kısmının yayalaştırmayı onayladığı bulunuyor. Yani Altona’da yerel yönetim işin ucunu bırakmıyor, ek bir araştırma yaptırıyor ve oradan çıkan politika önerilerini hayata geçiriyor.

Kentler aslında canlı bir laboratuvar olarak görülebilir ve bununla ilgili üniversitelerde, düşünce kuruluşlarında ve kamuda farklı oluşumlar hayata geçirilebilir. Bu oluşumlar farklı katılımcıları bir araya getirerek hareket etmeli. Bu akademiye kapalı devre olmaktan çıkartıyor, yani dışarı açılmasını ve gerçek hayatta kullanılabilir politikalar üretmesini sağlıyor. Kimi zaman da daha önce aklımıza gelmeyen sorular sormamızı veya başka disiplinlerde sorulmuş ama bizim disiplinimizde sorulmamış soruları araştırmaya entegre etmemizi sağlıyor. Örneğin, Altona vakasında en önemli şey iletişimin iyi yapılması ve birtakım adımlar atılırken geri bildirimler alınmasıydı. Geri bildirimlerinin nasıl entegre edileceği önemli tabii.

Yerel yönetim, üniversite ve sivil toplumun dışına çıkıp üniversite sanayi ilişkisine baktığımızda, genelde sorunların çok teknik önerilerle çözülebileceğinin iddia edildiğini görüyoruz. Bu da indirgemeci bir yaklaşım oluyor. Bu tür yaklaşımlarda sorunun kaynağı ile uğraşmak yerine teknoloji sayesinde bunları çözebileceğimiz iddia ediliyor. Bu çok sağlıklı bir yaklaşım değil zira sorunların çok boyutlu halini, kaynağında yatan ekonomik ve politik güç ilişkilerini, insan faktörünü ve davranışlarını hesaba katmazsak, ne kadar güzel çözüm önerileri getirirsek getirelim, bunların uzun vadede yaygınlaşmadığını veya etkili olmadığını görüyoruz.

Yani çözümler önerebiliriz ama bu çözümleri önerirken siyaseti dışarıda bırakırsak, bir diyalog ve katılım mekanizması kurmazsak, önereceğimiz çözümlerin çok da etkin olması mümkün değil. O yüzden kentleri çalışırken karşılaştığım örneklerde gördüğüm şu: Eğer yerel yönetim sadece bir fon çerçevesinde bir araştırma yaptırıp, onun sonucunda bir şey üretiyorsa ve sivil toplumdan bir baskı gelmiyorsa, yapılan iş sadece pilot proje özelinde kalabiliyor ve yaygınlaştırılamıyor. Ama farklı aktörlerin bir arada çalıştığı mekanizmalar varsa, daha anlamlı sonuçlar ortaya çıkabiliyor.

Emrah Çoraman: Geçen sene Türkiye’ye geldikten sonra beş yıl kadar belediyenin, Park ve Bahçeler Daire Başkanı’nın danışmanlığını yürüttüm. O süreç boyunca şunu gördüm: Bazı sorunlara yönelik ki bunlar karmaşık sorunlar da olabilir, bilimsel yaklaşımları ve verileri kullanmayı hedefleyen girişimler var. Ama bunların anladığımız tarzda bilim yapan, bilimsel veri üreten projeler olduğu tartışılır. Doğa koruma çalışmalarında da böyle. Sorunun kökenine giden değil ama yerel halkı bilgilendirmek gibi, köy kahvesinde toplantı yaptık oradaki halkı bilinçlendirdik gibi şeyleri zorunlu kılan çalışmalar var, malum. Asıl problemle uzaktan yakından alakası olmayan şeyler. Evet katılıyorum, biraz bilimsel verinin, bilimsel yöntemlerin kullanılması var. Ama bilimsel veri üretiliyor mu, o biraz tartışılır diye düşünüyorum.

Ekoloji alanına gelince, biliyorsunuz biyoçeşitlilik kaybı Davos’taki Dünya Ekonomik

Forumu’nda on yıllık uzun vadeli küresel riskler arasında ikinci sırada yer alıyor. Bu nedenle birçok insanın iklimci olması gibi, ya da aklınıza gelen her konunun yapay zekâ ile ilişkisi üzerinden konuşulması gibi, şu anda biyoçeşitlilik de öyle oldu. O zaman da sığlaşıyor tabii. Üniversite nereye gidiyor konusuna gelince burada özel sektörün konumu özellikle önemli. Mesela Google DeepMind ekibi var biliyorsunuz, hatta yapay zekâ ile protein katlanması konusunda Nobel ödülü aldılar. Bu ekip şu anda Alpha Earth’e girmiş durumda. Yapay zekâ ile dünyayı algılamak üzerine çalışmaya başladılar, bütün iklim verisi ile vb. Biz de büyük bilgisayarlar kullanıyoruz malum. Google’dan büyük bilgisayar kimde var? Ya da bizim yaptığımız bir projede diyelim iklim bilimci olması gerekiyor. Bizim üniversitede önümüzdeki muhtemelen üç yılda bunun için birisini işe almamız imkânsız gibi bir şey. Oysa onlar konuyla alakalı en iyi isimleri bulup çok kısa bir sürede bir ekip kurabiliyorlar. Sanırım onlara yetişmemiz çok kolay değil. Şu anda bilim üretimi farklı bir yere doğru gidiyor. Türkiye’deki üniversitelerde biz biraz uygulayıcı gibiyiz. Bir şeyler yapıyor, biz onları yerleştiriyoruz, uyguluyoruz veya başka bir taraftan bakıyoruz. Ama yeni bir şey üretilip üretilmediğimiz konusunda şüphelerim var ve Google gibi büyük şirketlerin bu konulara eğilmesiyle beraber alan çok farklı bir yere doğru gidiyor.

Deniz Gündoğan İbrişim: Ben de üniversite–sanayi–STK iş birliklerini düşündüğümde benzer şeyler hissettiğimi söyleyebilirim. İklim çalışmalarının ciddi bir görünürlük kazandığını düşünüyorum. Bir yandan önemli uygulama alanları açıyor fakat öte yandan aklımı kurcalayan bazı sorular da var: Hangi tür bilginin daha değerli sayıldığı, daha ölçülebilir olduğu ve özellikle finansal açıdan kolay destek bulabildiğine dair normlar giderek daralıyor. Bunun da ciddi bir handicap yarattığını hissediyorum. Zaten üniversitelerde var olan kırılgan yapıları daha da kırılganlaştıran bir etkisi var bunun. Kendi deneyimimden şunu gözlemliyorum: Yaklaşık yedi yılını Amerika’da geçti; üç yıldır Türkiye’deyim ve bir kurumun içindeyim. Özellikle vakıf üniversiteleriyle daha yakından temas ettikçe şunu görmeye başladım: Piyasalaşan üniversite yapılarında disiplinler arası çalışmaların ciddi bir baskı altında kaldığı hissi oluşuyor. Kurumsal beklentiler çoğu zaman kısa vadeli, hızlı ve sayısallaştırılabilir çıktılar üzerine kuruluyor. “Etki” kavramı da burada belirleyici bir rol oynuyor. Hızlı, aceleci ve ölçülebilir bir etki beklentisi var ve etki çok dar bir çerçevede tanımlanıyor. Bunun üniversiteler için oldukça zarar verici yönleri olduğunu düşünüyorum.

İklim çalışmaları bağlamında uzun erimli düşünmekten söz ediyoruz; fakat etki çoğu zaman teknoloji, inovasyon ya da doğrudan politika önerileriyle özdeşleştiriliyor. Buna karşılık edebiyat, felsefe ya da kültürel temsil üzerine yapılan çalışmalar, doğası gereği daha uzun vadeli ve çoğu zaman sayısallaştırılması zor alanlar. Elbette dijital veri, yapay zekâ ve görselleştirme gibi yeni yöntemler de bu alanlara giriyor; fakat yine de doğrudan ölçülebilir ya da “hemen maddi karşılık üreten” çalışmalar olarak görülüyor. Bu nedenle bu tür üretimlerin etkisi çoğu zaman arka plana itiliyor. Disiplinler arası çalışmaların girift yapısı ve zorluğu da bu ortamda daha görünür hâle geliyor. Disiplinler arası diyalog bütünüyle zayıflamıyor belki ama etkinin nasıl tanımlandığı gibi parametreler giderek daha belirleyici oluyor. Burada beni

en çok düşündürten sorulardan biri şu: Kimin akademik bilgisi gerçekten görünür oluyor? Hangi tanıklıklar arşivleniyor, hangileri geçici ya da görünmez kılınıyor? Üniversite bu süreçte bilgiyi dönüştüren bir araç mı yoksa dar zamanlı ve hızlı üretim baskısı içinde bilgiyi filtreleyen bir kurum mu? Bu noktada akademideki hiyerarşileri de tekrar tekrar düşünmek gerekiyor.

Öte yandan üniversite dışına baktığımızda beni heyecanlandıran gelişmeler de var. Özellikle Türkiye’de, İstanbul’da, iklim çalışmalarıyla ilgili akademik üretimlerin kültür ve sanat mecralarıyla daha canlı bir biçimde buluşmaya başladığını görüyorum. Örneğin tematik dergi dosyaları sergilere dönüşebiliyor; bir araştırma projesi müze programlarıyla kesişebiliyor. Biz de bir dönem Türk edebiyatında eko-eleştiri üzerine özel bir dergi dosyası hazırlamıştık ve bunun küçük bir kısmı bir sergi bağlamında görünürlük kazanmıştı. Uzun zamandır üzerinde çalıştığım ekotravma, ekolojik yas, *solastalgia*, ekolojik tanıklık, yavaş tanıklık ve yavaş hafıza gibi kavramlar etrafında da sergiler, sempozyumlar ya da farklı disiplinlerden insanları bir araya getiren etkinlikler düzenlenebiliyor. Bu tür karşılaşmalar üniversite ile kültürel alan arasındaki sınırları bir miktar esnetiyor gibi geliyor bana. Yine burada da aynı soru dönüp dolaşıp karşımıza çıkıyor: Etkiyi nasıl tanımlıyoruz ve hangi ölçütlerle değerlendiriyoruz?

Son olarak bir noktaya daha değinmek isterim. Sentez ve çıktı meselesi konuşulurken akademik yayıncılık pratikleri de çok önemli bir yer tutuyor. Doğa bilimlerindeki yayıncılık pratikleri ile edebiyat ve felsefedeki süreçler oldukça farklı ilerliyor. Kendi kurumumuzda da bunu sıkça anlatmaya çalışıyoruz: Bizden her yıl bir Q1 makale bekleniyor; elbette bunu yapıyoruz ama bir makalenin hazırlanması ve yayımlanması bizim alanlarımızda çoğu zaman iki hatta üç yılı bulabiliyor. Doğa bilimlerinde ise süreç çok daha hızlı ilerleyebiliyor. Bu nedenle sentez, çıktı ve hız beklentileri bağlamında akademik yayıncılık pratiklerini nasıl yeniden düşünebileceğimiz ve dönüştürebileceğimiz gerçekten büyük bir soru olarak önümüzde duruyor.

Çağdaş Dedeoğlu: Ben kurumlardan ziyade kişilerle iş birliği yapıyorum ve bu açıdan da kamunun sağladığı bir fonun araştırmanın gidişatını etkilemesi riskiyle hiç karşılaşmadım. Bununla birlikte, uzun zamandır çeşitli kademelerden askeri aktörlerle birlikte çalışma fırsatı yakaladım. Bu tecrübeler, meselelerin farklı kurumsal yapılarda benzer şekilde işlediğini, hatta akademik camiada konuştuğumuz disiplinler arası hiyerarşilerin belki de disiplinlerle ilgili değil de “ev sahibi” ile alakalı olabileceğini düşündürmeye başladı. Bu ne anlama geliyor? Mesela bir kurum sizi bir yere davet ettiğinde “benim topum, benim kurallarım” gibi bir durum ortaya çıkabiliyor. Bu durumu erkeklik çalışmaları daha iyi açıklayabilir belki. Nasıl ki çocukken bahçede topun sahibi olan oğlanın sözü geçiyor, topla daha çok oynamak istiyor ve kaleye hiçbir zaman geçmiyorsa, bir general de olsa kıdemli bir profesör de erkeklik, işlerin yapılışını şekilleniyor gibi. Tabii proje çıktıları bağlamında, sanki reel politikmiş gibi bir meşrulaştırmayla karşılık buluyor. Bu nedenle ben üst düzey kurumsal temsiller yerine kurumdaki eleştirel düşünmeye yatkın kişilerle yakın iş birliği yapmayı daha fazla önemsiyorum. Bununla birlikte, o bahçede yine de bulunmamız gerektiğini düşünüyorum.

Bu çerçevede, örneğin, Mayıs 2025’te Montreal’deki NATO Mükemmeliyet Merke-

zi'nin düzenlediği iklim güvenliği konferansında, posthümanizm ile iklim güvenliği ilişkisi üzerine devam eden çalışmamızı sundum. Panel sonrası Kanadalı genç bir diplomat yanıma gelip sunumdaki alternatif vizyonu çok beğendiğini ifade ettikten sonra “ne kadar güzel, bunları düşünmekte ve söylemekte özgürsünüz” dedi. Ardından da sekiz yıldır bakanlıkta çalıştığını ve kıdemli diplomatların politika notlarını düzeltmekten kendi düşüncelerini unuttuğunu ifade etti. Kendi kendime sordum: “Akademide acaba arkadaşın düşündüğü kadar özgür müyüz?” Ona özgürlük gibi görünen durum, aslında Türkiye’den Kanada’ya taşınıp yeni bir kariyer yoluna girmemle yakından ilgili. Çünkü şu an bulunduğum pozisyonda belirli bir disiplinin içine hapsolmuş şekilde yayın baskısı hissetmiyorum. Daha da önemlisi, farklı bakış açılarını istediğim gibi sentezleyecek zamanım ve enerjim var. Söz konusu özgürlüğün bir de bilimi nasıl gördüğümüzle ilgisi var. Bilimi ve bilimsel üretimi bize sunulan kavramların ötesinde düşünmemiz gerekiyor. Örneğin, neden hala iklim bilimi ve iklim çalışmaları gibi bir ayrışmadan hareket ettiğimizi sorgulamalıyız. “Bilim>Çalışmalar” varsayımı disiplinler arasılığı da zorlayan bir varsayım ve akademik yayıncılığın gerçekten disiplinler arası olmasını da engelliyor. Sürdürülebilirlik “bilim”i çerçevesinde yayınlar yapan bir dergi mesela, sürdürülebilirliğe sosyal bilimlerin çerçevesinde eleştirel yaklaşan bir makaleyi hakem değerlendirmesine gönderme gereği bile duymuyor. Biz bu sorunu aşabilmek için *Journal of Posthumanism* diye bir dergi kurmuştuk. Derginin gerçekten disiplinler arası olmasını arzu ettik ve bilgisayar bilimlerinden tıba kadar her alandan gelen bilim kurulu üyeleriyle yola çıktık. Sonra ne oldu? Dergi o kadar iyi gitti ve bir anda o kadar çok endekste taranır hale geldi ki sonuçta yayıncı dergiyi sattı. Disiplinler arasılık ve onto-epistemolojik çeşitliliğin peşinden giderken neoliberal akademik yayıncılığa takıldık. Maalesef o dergi avcı dergiye dönüştü. Biz de aynı editör ekibi olarak yeni bir dergi çıkarmaya karar verdik, yakında duyurusunu yapacağız. Bu sefer ev sahibi olarak özel bir yayınevini değil bir üniversiteyi seçtik. Bu örnekler hem acil hem de köklü sorunlarımız olduğunu gösteriyor bana. Bu sorunları çözebilecek bir dönüşüm için sanırım yine disiplinler arası etkileşimlere ihtiyacımız var.

Eda Acara: Ben aslında iklim bilimleri alanına sonradan, çevresinde bulunarak, temas ederek giren biriyim. Daha çok su kirliliği, kentleşme, sanayileşme, bölgesel tartışmalar ve coğrafya gibi alanlardan geliyorum. Yani multidisipliner tartışmaların yaklaşık bir yüzyıldır yapıldığı, ama aynı zamanda oldukça çetrefilli biçimlerde yürütüldüğü bir yerden konuşuyorum.

Bu turda aklıma iki şey geldi. Birincisi, Robins ve Moore (2013)’un çok eski bir makalesi; bu alanda çalışanların bildiği bir metin. Doğa bilimcilerle birlikte yazılmış ve doğa koruma üzerine odaklanıyor. Tüm bağlamına girmeyeyim ama şunu tartışıyorlar: Sosyal bilimcilerle doğa korumacılar birbirlerine çok kritik bir yerden bakıyorlar ve bu bakış karşılıklı bir tür kaygı, hatta anksiyete üretiyor. Çünkü siz bir alanı koruduğunuzu düşünüürken, sosyal bilimciler bunun aynı zamanda o alanın sömürgeleştirilmesine hizmet edebileceğini söylüyor. Bu eleştiri özellikle doğa koruma pratiğine yöneltiliyor ve ciddi bir gerilim yaratıyor. Dolayısıyla multidisipliner çalışmalarda biraz “rahatsız alanda kalmayı” göze almak gerekiyor. Neyin

neye hizmet ettiği sorusuyla yüzleşmek kolay değil ama kaçınılmaz.

Bu noktada şunu da eklemek isterim: Bu mesele tek yönlü değil. Yani yalnızca sosyal bilimcilerin doğa korumacıları eleştirdiği bir çerçevede düşünülmemeli. Benim kent çalışmalarında bizzat karşılaştığım bir örnek var. Bir park alanının tasarımına ilişkin bir tartışmaydı bu. Güvenliği sağlamak için aydınlatmanın artırılması öneriliyor; çünkü şiddeti önlemek için ışık önemli bir araç. Ama aynı park alanı kuşların da yuvalandığı bir alan ve bu da ışığın azaltılmasını gerektiriyor. Aslında bu, çok basit gibi görünen ama çözülmesi zor bir mesele. Tasarım ve teknoloji elimizde bir araç olarak var; bu sorunu teknik olarak çözmek mümkün. Ama hiyerarşiler nedeniyle çözemiyoruz. Çünkü bir disiplinin ürettiği bilgi, diğerinin ürettiğinden daha “önemliymiş” gibi ele alınıyor. Oysa sorun teknik değil. Bu yüzden “rahatsız alanda kalabilme” meselesi bana çok kritik geliyor. Çoğumuz bu alanda kalmak istemiyoruz çünkü bununla yüzleşmek kolay değil.

Bunu sayısallaştırma meselesine bağlamak istiyorum. Kanada’yı övüyormuşum gibi anlaşılmasın; bu konuda özellikle övecek bir yer olduğunu da düşünmüyorum, ancak Parks Canada’nın sayısallaştırma üzerine yakın zamanda okuduğum bir uygulaması dikkatimi çekti. Burada yerli halklarla ortak yönetim pratikleri oldukça yaygın ve doğa koruma bağlamında “sayma”, yani ölçme ve sayısallaştırma meselesi çok önemli. Ulusal parkların özellikle Batı ve Kuzeybatı Kanada’da güçlü ekolojik ve politik etkileri olduğu için, bu sayısallaştırma pratiği federal düzeyde giderek daha merkezi bir hale gelmiş durumda.

Federal hükümetin politikalarına giren ilginç bir yaklaşım var: Tamamen sayısallaştıramadığımız durumlarda “ortak yönetim” pratiği, yani “*co-governance*” bir alternatif olarak devreye giriyor. Bu aslında yeni bir bilgi değil ama bence tartışmayı açan bir örnek. Burada şunu vurgulamak istiyorum: Bilimsel bilgiyi yalnızca kullanmak değil, birlikte yöneterek üretmek de mümkün. Bunun, şu anki otoriterleşme eğilimleri düşünüldüğünde oldukça ütöpik ve umut dolu bir öneri gibi görüldüğünün farkındayım; o yüzden bunu romantize etmek istemiyorum.

Buradan üçüncü soruya geçmek istiyorum. İçinde bulunduğumuz otoriterleşme süreçlerinde, iklim kriziyle ilgili bilgiyi nasıl üretebiliriz? Uyum ve azaltım odaklı sorulara ek olarak, güncel politik bağlamı da düşünerek, iklim krizi bilgisini hangi koşullarda, nasıl üretebileceğimizi tartışmaya açmak istiyorum.

Ethemcan Turhan: Hem Ümit’in sorusuna yanıt vereyim hem de senin söylediğin şeye bir ek yapmış olayım. Birincisi, özellikle iklim çalışmalarının ve bir bütün olarak iklim alanının, akademi içindeki ve akademinin ötesindeki üretim pratikleri bence de çok önemli. Biraz önce Deniz de bahsetti, özellikle yayın pratikleri meselesi konusundaki bir araştırma (Overland ve Sovacool, 2020) bundan beş yıl önce, ilk çıktığında bayağı bir ses getirmişti. Uluslararası iklim değişikliği araştırma finansmanının ne kadarı sosyal bilimlere gidiyor diye bakıyorlar, ancak yüzde ikisi gidiyor. Geri kalan, yani yüzde doksan sekiz temel bilimlere ve mühendisliğe gidiyor. Bu zaten bir yığılma yaratıyor. İkincisi, halihazırda üniversitenin dünyada yükselen

otoriterleşme altında geçirdiği bir dönüşüm var. Dünden bugüne olan bir hikâye değil bu, neoliberalizmin “rakipsiz” zaferinin ilanından beridir böyle. Orada üniversiteyi evrensel bir yerden değil, müşteri-hizmet sağlayıcı ilişkileri üzerinden tanımlayan bir yaklaşım var. Akademik çalışma da buna dönüyor. Yani ürettiğimiz bilgiyi yerel yönetim nasıl kullanıyor veya tam tersi yerel yönetim, devlet, özel sektör parayı verince düdüğü çalıyor mu? Bence üniversitenin bu ikircikli durumu ve dönüşen doğası sebebiyle son dönemde üniversite dışı ama üniversite kalitesinde araştırma yapan çeşitli kurumlar daha ön plana çıktılar. Özellikle iklim değişikliği alanında bilgi üretmek için. Örneğin enerjiyi ele alalım. Ember var örneğin; bu kurumun ürettiği bilgi karar vericiye bugün üniversitelerde, hakemli dergilerde yayınlanmış çalışmalardan çok daha fazla ulaşıyor. Ayrıca haberler yoluyla daha fazla sıradan insana da ulaşabiliyor.

Aslında son dönemde akademik yayın enflasyonu var. Acayip bir yayın çıktısı var ama kimse bunları okumuyor. O yüzden bilimle politika arasındaki ara yüzde bulunan kurumlar, eğer gerçekten işlerini doğru yapıyorlarsa, üniversitedeki üretimden daha erişilebilir şeyler üretebiliyorlar. Üniversitelerde yayın baskısı vb. yüzünden en fazla iki kişinin okuyacağı, belki o iki kişinin bile şimdi yapay zekâ sayesinde okumadığı bir yığın akademik çerçöp var ortada. Bu durumdan kurtulmak için üniversitenin, akademinin yapısal değişikliklere uğramasına ihtiyaç var. Ama mevcut dünyada, yükselen otoriterleşme altında bunun olabileceğinden emin değilim. Biliyorsunuz Trump’ın oynadığı oyunun kurallar kitabı aslında Erdoğan, Orban, Modi vb. tarafından yazıldı. Yani onlar üniversiteye nasıl davrandıysa Trump da aynısını yapıyor. Gazze’deki soykırım sonrasında Trump’ın Amerika’da yaptığı tam olarak buydu. Harvard’a kadar çıkıp sizin fonunuzu keserim dediler ve Harvard’ın rektörünü *de facto* olarak devirdiler. Columbia Üniversitesi’nden bahsetmiyorum bile. Hepsini geçelim, bugün iklim konusunda herkesin bildiği Hawaii’deki Mauna Loa gözlem evini yürüten Ulusal Okyanus ve Atmosfer Araştırma Ajansı’nın (NOAA) web sitesini indirdi adamlar, verilere erişimi engellediler. Zaten otoriterleşme ile kafa kafaya giden bir süreçten bahsediyoruz. Bu süreçte bizim kendi kendimize konuşmamızın da çok fazla bir anlamı yok açıkçası.

Üniversitelerde, akademide genellikle kendi kendimize konuşuyoruz biz ama üniversitenin, içinde bulunduğu yapısal koşullar sebebiyle otoriterleşmeye karşı koyabilecek bir gücü kaldı mı ondan da emin değilim. Başka ara araçların, ara yolların denenmesi lazım. İklim meselesi için de demokrasi için de büyük toplumsal meselelerimizin tamamı için de böyle diye düşünüyorum. Üniversiteyi bir araç olarak kullanalım, evet, ama aslında üniversitenin ötesine geçmeye imkân tanıyan bir şey bu. Yani üniversitedeki bilgi üretim sürecini halka açmaya yarayabilecek bir süreç. Bu bilgi üniversite duvarlarının, fildişi kulenin dışına çıkmak zorunda, iklim krizi için bilhassa böyle olmak zorunda. Yoksa o alan başkaları tarafından bir şekilde dolduruluyor. Bundan birkaç yıl önce Ülkü Ocakları bile iklim adaleti diye bir yayın çıkarıyordu. Boş bıraktığınız anda bu alan dolar, dolduracak birileri çıkar çünkü. İklim değişikliği bir yere gitmeyecek, iklim değişikliği burada bizimle kalacak. Akademik, daha ilerici yaklaşımların boşalttığı veya boşaltmak zorunda bıraktığı yerleri de birileri mutlaka dolduracaktır

diye düşünüyorum.

Çağdaş Dedeoğlu: Aslında bizim politik sistemlerde otoriterleşme olarak konuştuğumuz şeyin bir disiplinin diğer disiplinler üzerinde kurduğu otoriteden çok bir farkı yok. Eğer otoriterleşmeyi bir aktörün, bir hedef doğrultusunda halka sormaksızın, sonuçlarını çok boyutlu ve toplumsal etkileri dikkate alarak düşünmeksizin ya da bazen düşünerek, bilinçli olarak birtakım eylemlerde bulunması olarak tanımlarsak, siyasi iktidarın otoriterleşmesiyle bilimsel otoriterleşme arasında garip bir paralellik ortaya çıkıyor. Bu çerçevede, örneğin, ben iklim güvenliğine bireyci ve insan merkezli yaklaşımın ötesinde çok boyutlu bir yaklaşım getirmemiz gerektiği önerisinde bulunduğumda, bu bilimin farklı onto-epistemolojilerini kucaklamakla ilgili, yani bilim içi bir tartışmaya işaret ediyor. Ancak şu an geldiğimiz noktada politik sistemlerdeki otoriterleşme nedeniyle iklim biliminin tümünden görmezden gelindiği hakikat ötesi bir gerçekliği deneyimliyoruz. Bu, bilimin toplumdaki otoritesinin tümünden yok olması riskini de içeriyor. Böyle bir resimde, iklim biliminin daha disiplinler arası ve onto-epistemolojik açıdan daha çoğulcu olması tartışması biraz arka plana itiliyor gibi. Toplumun önce iklim bilimine değer vermesi gerekiyor ki sonra iklim biliminin daha iyi nasıl yapılabileceğini konuşmanın bir anlamı olsun.

Emrah Çoraman: Uyum ve azaltım konusunda bir şeyler söylemem gerekirse, azaltıma bay bay, uyuma belki diyebilirim. IPCC'nin meşhur SSP'leri, yani Ortak Sosyoekonomik Patikalar senaryo dizisi var biliyorsunuz. Orada 3 ile 5 arasında gidiyoruz artık. SSP 3 senaryosu şöyle diyor: *“Bölgesel rekabet. Milliyetçiliğin ve bölgesel çatışmaların yeniden canlanması, küresel sorunları arka plana itiyor. Politikalar giderek ulusal ve bölgesel güvenlik konularına odaklanıyor. Eğitim ve teknolojik gelişime yapılan yatırımlar azalıyor. Eşitsizlik artıyor. Bazı bölgeler ciddi çevre tahribatına maruz kalıyor.”* Gayet güzel yazmışlar. Tam bu yolda gidiyoruz şu an ve muhtemelen senaryo dört ve beşteki daha kötü kısımları da alacağız. Bu durumda tabii ben azaltım yönünde pek ümitli değilim. Peki uyum tarafında bir şeyler yapılabilir mi? İklim ve biyoçeşitlilik açısından Türkiye'de ne yapacağız diye sorarsanız, orada interdisipliner bir bakış açısı geliştirmek gerekecek.

Ümit Şahin: Uyum çalışmaları daha önemliyse soruya şöyle bir ek yapabilirim o zaman: Hangi uyum? Neyin uyum çalışması olduğuna kim karar veriyor? Özellikle Türkiye'de uyum deyince akla daha çok tarım ve su geliyor. Mesela benim üzerinde biraz çalışmaya çalıştığım alan olan sağlık uyumu ancak son birkaç yıldır konuşulmaya başlandı. Sivil toplum içinde bile öyle, akademide de çok az. Dolayısıyla uyumla ilgili soruyu kim soracak ve kim karar verecek diye sormak istiyorum. Aslında uyum da ekonomiyle birleşiyor hem fon verenler hem de politika yapıcılar tarafından gibi geliyor bana. Oysa mesela Deniz'in bahsettiği konular da uyum başlığı altında değerlendirilebilecek şeyler. Ama kim ilgileniyor?

Emrah Çoraman: Uyumda bir durumu kabul etmiş olmak gibi negatif bir durum da var. Bundan ötürü biraz zaman kaybettiğimizi düşünüyorum. Geriye dönüp baktığımızda, mesela orman yangınları konusunda şaşırdık mı? 2012'den, 2015'ten baktığımızda modeller bunu

söylüyordu. Hatta, şu andaki orman yangınlarının sayısındaki artış tahmin ettiğimizden daha erken geldi. Demek ki bundan on yıl önce orman yangınlarındaki artışa uyum sağlamamız gerekiyordu. Biyoçeşitlilik açısından da birçok yerde sinyaller çok kötü. Aynı şekilde Adana’da 2050’de aşırı sıcak günlerin sayısı doksanı geçiyor, 2100’de ise senenin üçte birine tekabül ediyor. Dolayısıyla uyumda geç kaldık, sanki durumu olduğu gibi kabul etmişiz gibi bir durum gündeme gelmesin diye uyumu gündeme getirmek konusunda geç kaldığımızı düşünüyorum.

Deniz Gündoğan İbrişim: Az önce Ümit hocanın bahsettiği uyum nedir meselesi ve söylediğiniz şeyler benim de aklımda dolaşan bazı noktalarla örtüşüyor. “Uyum nedir?” diye düşündüğümde, bunun çoğu zaman bireylere ve yerel topluluklara yüklenen bir sorumluluk gibi ele alındığını hissediyorum. Buna karşılık yapısal nedenler —sürekli konuştuğumuz güç rejimleri, eşitsiz kalkınma modelleri ve özellikle sömürgeci miraslar— bu tartışmanın biraz daha uzağında tutuluyor. Böyle olunca da uyum, otoriter bağlamlarda bireylere ya da yerel topluluklara yüklenen bir yük hâline geliyor ve belki de bu yüzden açmaza giriyor. Bu durum farklı adaletsizlikler de yaratıyor: Örneğin iklim krizinin yükünü kim taşıyacak, kimler bundan korunabilecek?

Kendi derslerimde de bu sorularla sık sık karşılaşıyorum. Yaklaşık iki buçuk–üç yıldır “Filmde, Edebiyatta ve Sanatta İklim Değişikliği” dersi veriyorum. İklim değişikliğini ve iklim krizini yalnızca bugünün meselesi olarak değil, hafıza üzerinden nasıl hatırlamamız gerektiği sorusuyla birlikte ele alıyoruz; çünkü geçmişe de bakmamız gerekiyor. Dünya edebiyatından ve bizim edebiyatımızdan metinler okuyoruz —örneğin Yaşar Kemal— veya Avustralya’dan yerli edebiyat örneklerine uzanıyoruz. Bunların nasıl aynı platformlarda buluşabildiğini göstermeye çalışıyorum. Bu bağlamda sınıfta izlediğimiz bir YouTube videosu var: Pasifik Okyanusu’nda ki Marshall Adaları’ndan yerli bir kadın şair olan Kathy Jetñil-Kijiner’in performansı. 2014 yılında Birleşmiş Milletler İklim Zirvesi’ne davet ediliyor; kucağında yeni doğmuş bebeğiyle Marshall Adaları’nın ve Pasifik’in iklim krizinden nasıl etkilendiğini anlatan çok güçlü bir şiir okuyor. Şiirin adı “*Dear Matafele Peinem*.” Aslında bebeğine yazılmış bir mektup bu; bebeğini göğsünde tutarak okuyor. Salondaki izleyicilerin büyük çoğunluğu beyaz, Avrupalı ve iktidarı elinde tutan erkeklerden oluşuyor. Performans hem uyum kavramını içinde barındıran hem de ona eleştirel biçimde değinen son derece etkileyici bir an yaratıyor. YouTube’da kolayca bulunabiliyor; sınıfta izlediğimizde konuya pek ilgi göstermeyen öğrencilerin bile tüyleri diken diken oluyor.

Bu şiirde ve videoda alt metinde hissedilen bir başka mesele de şu: Üst ölçekte geliştirilen uyum politikalarının, iş birliği çağrılarının ve “ortak amaç” tanımlarının gerçekten kim için ve ne için olduğuna dair güçlü bir sorgulama var. Yani bireysel bir ses gibi görünse de aslında küresel ölçekteki karar alma mekanizmalarına yöneltilmiş eleştirel bir soru da içeriyor. Bu performansı ve bireysellik meselesini birlikte düşündüğümüzde, iklim krizinin yükünü kimlerin taşıdığı ve kimleri hedef aldığı sorusu daha da belirginleşiyor. Ayrıca uyum projeleri dış finansmana daha bağımlı hâle geldikçe yerel önceliklerden kopma riskini de beraberinde

getiriyor. Şairin serzenişlerinde bunu görmek mümkün.

Ethemcan Turhan: Ben de uyum meselesine vurgu yapıp bağlayayım. Emrah'ın ve Deniz'in söylediklerine katılıyorum. Ama işin ilginç bir tarafı da şu: bu çok yeni bir yaklaşım değil. Hatırlayanlar olacaktır. Al Gore, 1990'ların ortalarında uluslararası iklim rejiminde uyuma karşı çıkan en görünür isimlerden biriydi. O dönem “uyum konuşmayalım azaltım konuşalım çünkü uyum yapınca azaltımın yenilgisini kabul ederiz” gibi bir şey vardı. Şimdi tam bir daire döndük ve aynı yere geldik ama şimdi bambaşka bir dünyada yaşıyoruz. Şöyle de bir şey var: fiziksel sistemler, atmosferik sistemler, bizim müzakere yapabileceğimiz şeyler değil, yani karbondioksit konsantrasyonu neyse o. Andreas Malm ve Wim Carton bu konuyu bayağı bir incelediler (Malm ve Carton, 2024; Malm ve Carton, 2025), jeomühendislik gibi acayip diyeceğim çeşitli teknolojiler aslında faydalı ölçekte neredeyse hiçbir zaman uygulanamayacak. Böyle *unicorn* teknolojileri bir kenara koyarsak aslında atmosferde bu seneki sera gazı konsantrasyonu bizim zaten halihazırda çok farklı bir gelecekte yaşayacağımızı garanti-lemiş durumda. Bu zaten verili ama değiştirebileceğimiz başka bir şey var: bu işin çok daha kötüye gitmesini engellemek. Uyum ve azaltım arasındaki klasik tanım farkı var ya, bir tanesi engelleyemeyeceğimiz bir meseleyi kontrol etmek, diğeri kontrol edemeyeceğimiz bir geleceği engellemek. Yani azaltım ve uyumun en temel tanımı budur. Biz ne görüyoruz peki? Bu on, on beş yılda azaltım sektöründe yapılan yenilenebilir enerji yatırımları, fosil yakıtları azaltma görevini yerine getirmemiş. Daha ziyade ek bir enerji kaynağı olarak toplam enerji üretimini arttırmış. Çünkü küresel ortalamada birey başına düşen enerji tüketimi (ülkeden ülkeye çok farklı olmakla birlikte) artmış durumda. Bunu bu şekilde tuttuğunuz zaman yenilenebilir ne kadar artırırsanız artırın, fosil yakıtların da olduğu yerde kaldığını ya da arttığını görüyorsunuz. Böyle bir dünyada kaçınılmaz olarak uyuma yönelmek zorundayız. Yapacak fazla bir şey yok.

Uyuma nasıl yöneleceğimiz sorusu ise önümüzdeki süreci belirleyecek. Zaten dünyanın elitleri, oligarklar, Elon Musk'lar, Jeff Bezos'lar uyuma yöneliyorlar ama bu kolektif değil, bireysel bir uyum. “Sığınak zihniyeti” denilen hikâye ile kendilerini koruma altına alabilecekleri, ayrıcalıklarını koruyabilecekleri şeyler yapıyorlar. En yakın örneklerinden birini hatırlarsınız, geçen sene Kaliforniya'daki mega yangınlar sırasında özel itfaiye birimlerini çağırıp sadece kendi evini söndürten milyarderler, milyonerler vardı. Oysa itfaiye dediğimiz bir kamu hizmetidir, değil mi? Yangın söndürme bir kamu hizmetidir. Çünkü yangın gelip sadece bir evi yakmıyor ama parasını ödeyip özelleştirilmiş itfaiye çağırıp sadece kendi evinizi söndürtürseniz iş bambaşka bir boyuta gidiyor. İşte uyum da o tarafa doğru mu gidecek yoksa biz toplumsal olarak bir çözüm mü bulacağız, önümüzdeki araştırma gündemini de belirleyecek olan şey bu. Bireysel uyumun artışına karşı durabilecek bir toplumsal sürece, toplumsal bilgi üretimine, toplumsal süreçlere hizmet edecek akademik üretime ihtiyaç var.

Zeynep Kadirbeyoğlu: Benim görebildiğim kadarıyla uyum meselesi kent çalışmalarında ve özellikle de plancıların çalışmalarında uzun süredir var. Derelerin restorasyonundan tutun da sulak alanların tekrardan kazanıldığı örneklerle kadar. Türkiye'ye baktığımız zaman yerel

yönetimlerin yetkilerinin olmadığı, merkezi hükümetin yetki alanına giren konularda projelere girerken taahhütlerde bulunduklarını görüyoruz. Sonra da uygulamada sıkıntılar yaşanabiliyor.

Otoriterleşme sürecinde uyum önem kaybetmeyecek ve hatta kazanacak. Çünkü otoriter bir rejim için de insanların refahına dair bir şeyler yapabilmek önemli gibi görünüyor. Azaltıma dair bir şey yapmayacak olsalar bile birtakım ekstrem hava olaylarına veya sellere dair neler yapılabilir diye konuşulduğu zaman uyum devreye giriyor. Mesele şu ki uyumda da azaltımda da eşitsizlikler ve güç dengesizlikleri göz ardı edilemez. Siyaset biliminin, güç dengesizliklerine ve eşitsizliklere dair sorgulayıcı olma ve politika öneriler sunma kapasitesi var. Bu bağlamda, otoriterleşme gördüğümüz yerlerde fosil yakıt meselesine geri dönmek ve sorunun kökenini sorgulamak yerine birtakım yara bandı çareleriyle ilerlemeye çalışmak daha olası görünüyor. Çağdaş'ın bahsettiği gibi, *post-truth* döneminde bilimin değersizleştirilmesi veya liderlerin çıkarları çerçevesinde bir şeyleri ortaya atmaları ve yıllardır devam eden süreçlerin çöpe atılması riski var. Ama burada da bizim bilimsel süreçte tartıştığımız meseleleri geri plana atmak yerine, daha bütünlüklü bakabildiğimiz meseleleri, insan merkezli sistemlerin ötesinde gündeme getirmemiz gerekiyor.

Eda Acara: Son soru olarak, önümüzdeki dönemde öncelikli alanlar neler olur, bunu da konuşmak istiyoruz.

Ümit Şahin: Ben de küçük bir şey ekleyeceğim. Yeni iş birliği biçimlerini sormak istedik, hangi kavramsal boşluklar, hangi metod eksiklikleri var ve hangi yeni iş birliği biçimleri belirleyici olacak? Özellikle yeni çalışmalar açısından iklim değişikliği ile ilgili araştırma sorusunu kimin sorduğu yani meseleyi kimin belirlediğini de konuşmak gerektiğini düşünüyorum. Biraz önce uyum meselesinde de aynı şeyi söylemeye çalıştım. Daha da önemlisi bu bilgi üretimini kimin yararına, kimin için ve hangi önceliklerle belirleyeceğimize kim karar veriyor? Bunu da ekleyerek son soruyu toparlamak istedim.

Ethemcan Turhan: Akademik üretimin kimin için olduğunu yeniden tartışmamız gerekiyor. Özellikle iklim meselesi ile ilgili olarak. Ama bunu yaparken de şunu göz önünde bulundurmanız lazım. Her şeyin ilgimizi çekmek için rekabet ettiği bir çağda yaşıyoruz, yani kimsenin oturup böyle beş ciltlik devasa kitapları ya da IPCC'nin biner sayfalık çalışma grubu raporlarını okuyacak vakti de sabrı da yok. İnsanlar hap bilgilerle, TikTok'tan bilgi edinip, YouTube'dan uzman oluyorlar. Twitter'ın bile çok geride kaldığı bir noktadayız. Sokaktaki yurttaş da karar alıcı da akademisyen de sindirebileceği güvenilir bilgi arıyor. Yönetici özetleri gibi ama şimdi belki normal yurttaşın daha iyi anlaması için daha interaktif yollarla, görselleştirme ve infografikle bilimsel bilgiyi çok daha erişilebilir bir hale çevirmek gerekiyor. Bunu yapmadığımız müddetçe kendi kendimize konuşmaya devam edeceğiz. Yukarıdan dayatılan öncelikler iklim alanında da akademiye belirliyor olacak. Şu anda Türkiye'de mesela Dergi Park'a girip iklim kelimesini arattığınız zaman yayınların son on yılda üstel fonksiyon şeklinde uçmuş gitmiş durumda olduğunu görüyorsunuz. Bunların bir kısmı bana hakemlik için vb. geliyor. Bakıyorum, koca makalenin son cümlesinde falan iklim geçiyor ama anahtar kelimelerde

iklim var, çünkü bir yerden yakalamaları gerekiyor bu treni. Bunun önüne geçebilmek için iyi çalışmaların bir şekilde akademinin kendi döngüsünün dışına çıkarılması gerektiğini düşünüyorum. Bunun için de yaratıcı imkanlar var. Yani görsel sanatlarda var, yine iletişim alanında var. Şimdi dönüp de podcast yapalım diyecekmişim gibi oldu ama o bile değil belki bilmiyorum. Sonuçta bunun daha farklı kesimlere ulaşabilmesi gerekiyor. Bilimsel bilginin, akademik yayınların dışında, halkın erişebileceği şekle dönüşmesi gerekiyor diye düşünüyorum.

Deniz Gündoğan İbrişim: Podcast konusu açılınca birden çok heyecanlandım. Çünkü radyonun ve yeni medya iletişim araçlarının son dönemde akademik bilgiyi, tabir caizse, halka indirme gibi bir misyon üstlendiğini düşünüyorum. Özellikle Türkiye’de son yıllarda bu daha da görünür hâle geldi ve bu da benim çok önemsedğim bir mesele. Akademi ile akademi dışını birleştirme ve oradan dönüştürücü bir bilgi kurma imkânı doğuyor. Bu yalnızca rasyonel bilgiyle değil; duygularla ve yaşantılarla birlikte kurulan bir bilgi biçimi olarak da düşünülebilir.

Bir yandan da az önce söylenenlerden hareketle, yöntem, veri ve arşiv meselesi benim zihnimi çok meşgul ediyor. İklim çalışmalarında elbette çok sayıda nicel araştırma var; fakat sözlü tarih çalışmaları, kültürel arşivler, edebi metinler ve sanatsal üretimler de var. Bütün bu farklı bilgi biçimlerinin ve çalışmaların iklim verileriyle birlikte nasıl düşünüleceği ve nasıl arşivleneceği üzerinde de durmamız gerek. Yöntemsel olarak da araştırma yöntemlerimizi, ders anlatma biçimlerimizi ve müfredatlarımızı bu bağlamda yeniden düşünebilir miyiz sorusu önemli. Bunu hepimize ve kendime de soruyorum. Son yıllarda kavramsal sözlüklerin daha çok öne çıkması da belki bu boşluğu doldurabilecek yeni yöntem ve metodolojiler geliştirme ihtiyacını gösteriyor.

Geleceğe dair düşündüğümde ise, özellikle edebiyat, hafıza ve travma çalışmalarında aktörlerin yavaş yavaş değiştiğini görüyorum. Artık yalnızca insanlar değil; bitkiler, hayvanlar, peyzajlar, altyapılar, maddi kalıntılar ve harabeler de bu tartışmaların parçası hâline geliyor. Uzun zamandır ben de harabeler üzerine çalışıyorum. Bunlar yalnızca iklim krizinden etkilenen unsurlar değil; aynı zamanda birer taşıyıcı. Kendi zaman ölçekleri, süreklilikleri ve bir tür bellekleri var. Belki de onların bu taşıyıcılıklarını, hafızalarını romantize etmeden ya da mitikleştirmeden; etik ve politik bağlamlarını koruyarak nasıl yeni iş birlikleri kurabileceğimizi düşünmeliyiz. İstanbul’da birlikte yaşadığımız kediler, köpekler, harabeler, kalıntılar, sular ve maddi izlerle birlikte nasıl farklı iş birlikleri yaratabiliriz sorusu da burada önem kazanıyor.

Bu bağlamda çok sevdiğim Hollandalı akademisyen Eva Meijer’in çalışmaları aklıma geliyor. Çok türlilik ve çoklu tür ilişkileri üzerine uzun zamandır çalışıyor. *Multispecies Assemblies* (2025) başlıklı kitabında kentteki hayvanları —kedileri, köpekleri, kuşları— birer sanat yaratıcısı olarak ele alıyor ve birlikte nasıl çok türlü bir sanat üretilebileceğini tartışıyor. Bir kuşun yuva yapma biçimini ya da bir köpeğin başka bir köpeğe gösterdiği ihtimamı politik olarak nasıl düşünebileceğimizi sorguluyor. Benim için oldukça ufuk açıcı bir kitaptı. Belki bu tür yaklaşımlar üzerinden de yeni iş birlikleri ortaya çıkabilir.

Zeynep Kadirbeyoğlu: Araştırma sorusunu kim belirleyecek sorusuyla ilgili olarak, farklı

disiplinlerde fon olmadan çalışılamayacak olması itibarıyla aslında fonların nereye aktığı, biraz soruları da belirler hale gelebiliyor diye düşünüyorum. Bir de bazen hiç kimsenin sormak istemediği veya sorarsa cevabından ürktüğü sorular var. Yani her zaman böyleydi. Dolayısıyla bence özellikle sosyal bilimlerde soruları biz araştırmacıların önceliklerinin belirlemesi şart. Fonun aktığı yerlerde belirli yoğunlaşmalar olmaya devam edecek. Ancak bizim bu süreçlerden, uygulanan politikalardan kimler nasıl etkileniyor, kimler olumsuz anlamda etkileniyor gibi sorular sormaya devam etmemiz gerekiyor. Kimin sesini hiç duymuyoruz, kimin sesini duymak isteriz ve tabii sonuçlar kimin yararına, kimin zararına oluyor? Bunları değerlendirmeye devam etmemiz gerekiyor.

Sürdürülebilirlik dönüşümlerine kent ölçeğinde baktığımız zaman her ne kadar tepede bir otoriterleşme ve demokrasi anlamında ciddi kayıplar olsa da iklim ve demokrasi alanında düşünmeye devam etmemiz, katılım, yerel siyaset, yurttaşlık meselelerini tartışmaya devam etmemiz gerekiyor. Diğer taraftan davranışsal dönüşüm meselesine de odaklanmak lazım. Yani sizin birtakım fonlar çerçevesinde dönüştürmeye çalıştığımız otomobil odaklı kentlerde insanların alışkanlıkları nasıl değişiyor, hangi durumlarda çok daha hızlı değişiyor, hangi durumlarda değişmiyor. Bunlara dair çalışmaya devam etmek gerekiyor. Mikro ölçek, yani sokak, mahalle ve belediye ölçeği, sanki bir şeyleri hayata geçirmede daha etkin olabiliyor gibi hissediyorum. Tabii makro ölçek de önemini yitirmiyor ve hatta bazen daha hızlı ve efektif dönüşümün önünü açabiliyor. Örneğin, Almanya’da özellikle pandemi döneminde benzine vergi indirimi konuşulurken Yeşiller koalisyonunda olduğu için bastırıyorlar ve madem böyle bir şey yapıyoruz, o zaman toplu taşımaya da bir indirim yapalım diyorlar. Bu sayede ayda 9 Euroya *Deutschland Ticket* denilen ve tüm Almanyadaki trenlerde ve kentlerdeki toplu taşıma sistemlerinde geçerli bir bilet yaratılıyor. Bu bilet sayesinde Almanya’daki toplu taşıma sistemleri entegre ediliyor. Bütün Almanya’yı 9 Euro’ya gezebiliyorsunuz ve gittiğiniz şehirlerdeki toplu taşımayı kullanabiliyorsunuz. Bu ilk başta 3 ay için yapılan bir promosyonken, üç ay biterken sivil toplumun talebiyle fiyatı 49 Euro olacak şekilde devam ettiriliyor. Dolayısıyla şu anda hakikaten araba kullanmak yerine diğer şehirlere gitmek ve oralarda şehir içi ulaşımında kullanmak için çok uygun bir alternatif. Bu tepeden gelen bir süreçti ve yerel yönetimlerin de buna ayak uydurması gerekti ama yine de çok hızlı bir şekilde hayata geçirilebildi. Belki tartışarak, katılımcı mekanizmaları çalıştırarak yapmaya çalışsalar hiç olmayacak bir dönüşüm çok hızlı bir şekilde hayata geçirilmiş oldu. Yerelden ve sivil toplumdan gelen talep olmasaydı da belki uzatılmayacaktı.

Çağdaş Dedeoğlu: Aslında hemen her şey söylendi. Günümüzde hayatlar sentetik deneyimler üzerinden devam ediyor. Nerede kimlerle temas edeceğimiz ya da insanlara nasıl ulaşacağımız dijital çağda değişmiş durumda. Yine de iklim değişikliği gibi acil sorunlarla, insanın çevresiyle kurduğu problemlili ilişki gibi köklü sorunları bir arada düşünmeye ve bu meseleleri insanlara bu bir aradalık çerçevesinde anlatmaya çalışıyorum. Bu bir aradalığın, yani insanların sorunlara çözüm ararken çevreleriyle kurdukları ilişkinin de dönüşmesinin, biraz da demokra-

si pratiğinin gelişmesi anlamına geldiğine inanıyorum. Bu insanları A noktasından B noktasına taşımak ile onlara olasılıkları göstermek arasında bir tercih. Bunun bir yanı bilimle, bilgiyle ilgiliyken diğer yanı demokratik pratikle ilgili. Şu an devam eden kitap projemde örneğin sosyo-tekno-ekolojik sistemlerin politik posthüman yönetim olasılıkları üzerinde çalışıyorum. Orada ortaya attığım iddialardan bir tanesi adalet temelli bir çözüm için önce ortak bir zemin yakalamamız gerektiği. Burada biz akademisyenlere de bir çuvaldız düşüyor. Biz filin bir yerinden tutup kariyerimizi bir yere taşımayı mı yoksa fili iyileştirmeyi mi amaçlamalıyız? Amaç ikincisiyse veterinerlere filin bacağına neden kesmemek gerektiğini ve başka çarelerin mümkün olduğunu anlatmanın da bizim sorumluluğumuzda olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla önce ortak zemini yaratmalıyız ve bu zemini doğru iletişim biçimleriyle halkla da bütünleştirmenin yollarını aramalıyız. Bugün sermaye çağının, sömürgeciliğin ve büyüme fetişinin sonuçlarını yaşamaya devam ediyoruz. Bu çerçevede, yangın konusundan hareket edersek, istatistik bilimi bize yangınların iklim değişikliğine bağlı olarak artacağını modelleyebilir ama yangın bölgesinde hangi sosyoekonomik ya da etnik grupların daha çok etkileneceği ya da Ethemcan'ın bahsettiği gibi zenginlerin nasıl bir önlem alacağı ile ilgili bir şey söyleyemez. Zaten biliyoruz ki kendi uyumunu gözetenler aynı zamanda gezegenin ekolojik ve ekonomik dengesini en fazla bozan gruplar. Buna karşı uluslararası toplumsal bir hareket çıkmadığı takdirde de bu böyle devam edecek. Bilim dünyasındaki disiplinler arası yakınlaşmaların, dünyanın daha adil bir yere dönüşmesine katkıda bulunacak şekilde kurgulanması gerekiyor. Aramızda akademinin ötesinde sorumluluk alıp maalesef olumsuz sonuçlarını da yaşayanlar varken bunu söylemek bana düşmez belki ama bunun için hepimiz çalışmalıyız diyerek bitireyim sözümü.

Emrah Çoraman: Hepinizin söylediklerini üst üste koyuyorum. Bizim üniversitedeki durumu düşünüyorum. Veri toplamanın ve analiz etmenin giderek daha pahalı hale geldiği bizim alanda parayı veren karar veriyor gibi oluyor. Ama enteresan bir şekilde son zamanlarda, şu anda yaptığım işi aslında üniversite destekliyor. Araştırma üniversitelerin görece daha büyük fonları oluyor bliyorsunuz. Ama bir sonraki adımda ne olacak onu bilmiyorum. Ancak çoklu krizler döneminde devlet kurumlarının da üniversitelerden büyük beklentileri olduğunu görüyorum. İşte orman yangınlarından tutun, ekstra hava olaylarına, bunların ülkenin kritik yapılarına vereceği zararlara kadar birçok konuya dair öncelikleri, ihtiyaçları var. Bu öncelik durumuna gelmiş ihtiyaçlar haliyle birçok araştırmacıyı oraya itiyor. Onlar ne kadar çalışmak istediğimiz konular tartışılır ama ona siz karar verebiliyor musunuz bilmiyorum. Mesela çok yakın zamanda öncelikli alan araştırma görevlileri diye bir alan açıldı. Birçok farklı alandan gruplar kurmanızı beklediler vb. Ama ilk başa dönersem, o interdisipliner çalışmaya nasıl geleceğiz onu hala üniversitede tam olarak çözebilmiş durumda değiliz. En azından bir devlet araştırma üniversitesi olarak bunu söyleyebilirim. Yine de bu Dünya Ekonomik Forumu'nun on yıllık risk listesi tırnak içerisinde benim hoşuma gidiyor. Zaten Enstitü'de biz oraya yatırım yaptık ama bunu mesela ne kadar interdisipliner şekilde bir araya getireceğiz, o konuda büyük soru işaretleri var. Ya da biraz önce bahsettiniz, NOAA kapanırsa uydu verilerine nasıl

erişeceğiz, o da belli değil. Böyle çok basit noktalarda problemler yaşayacağımızı görüyorum. Avrupa biraz daha dayanacak gibi ama Amerika bu alandan çekilmeye başlarsa, oradaki fonlar kapanmaya başlarsa ne olacak? Bu da önemli bir soru işareti.

Ümit Şahin, Eda Acara: Çok teşekkürler arkadaşlar, verimli bir forum oldu, çok şey öğrendik. Bu konuyu konuşmaya, tartışmaya devam etmemiz gerekiyor. Sağ olun.

Kaynakça

- Dedeoğlu, Çağdaş and Chandra, Priyank. (2025). Navigating the Posthuman Turn in Computing and Design: A Posthuman Vocabulary. In Proceedings of the 2025 ACM SIGCAS/SIGCHI Conference on Computing and Sustainable Societies (COMPASS '25). Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, 504–529. <https://doi.org/10.1145/3715335.3735487>
- Feine, J.M.C., Mert, A. (2025) Changing marine imaginaries during COVID-19 and the ocean science decade: a study on political fantasies. *Int Environ Agreements* 25, 575–595. <https://doi.org/10.1007/s10784-025-09692-y>
- Malm, A., & Carton, W. (2025). *The long heat: Climate politics when it's too late*. Verso Books.
- Malm, A., & Carton, W. (2024). *Overshoot: How the World surrendered to climate breakdown*. Verso Books.
- Merrie, A., Keys, P., Metian, M., & Osterblom, H. (2018). Radical ocean futures-scenario development using science fiction prototyping. *Futures*, 95, 22-32. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2017.09.005>
- Overland, I. & Sovacool, B.K. (2020) The misallocation of climate research funding. *Energy, Research & Social Science*, 62, 101349.
- Örnek, Nilay (2021). #NasılOlunur Podcast 64. Bölüm - Emrah Çoraman. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=LvnfGe-qgs0>
- Robbins, P., & Moore, S. A. (2013). Ecological anxiety disorder: diagnosing the politics of the Anthropocene. *Cultural Geographies*, 20(1), 3-19. <https://doi-org.ezproxy.lib.ucalgary.ca/10.1177/1474474012469887>
- Weart, S. (2013). Rise of interdisciplinary research on climate. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 110(Suppl 1), 3657–3664. <https://doi.org/10.1073/pnas.1107482109>